

O CAMPO

Corazón da cidade

Alfredo Erias

Antes de que Betanzos se asentase no castro de Untá, o que hoxe chamamos Praza dos Irmáns García Naveira xa debía cumprir funcións comunitarias. Por alí pasaba un antigo camiño romano (desde o s. XI-XII Camiño de Santiago) que viña da costa cántabra e que, logo de cruzar a Ponte Vella (quizais pervivía a romana neste tempo), rodeaba a muralla do castro por unha fonda congostra, chamada no 1219 "vallem antiquam", que daría máis tarde a Rúa da Fonte de Unta (tamén chamada das Monxas), para logo atravesala Campo e seguir cara ó Sur pola posterior Rúa do Rollo. Pero ademais, a ese Campo chegaba outro camiño romano (a actual Carretera de Castela ou N VI) que viña da antiga "Lucus Augusti" (Lugo) e ía cara o que hoxe é a Coruña.

Polo tanto, temos que

cando Betanzos se asentou enriba da pequena "Villa de Untia" a comenzo do s. XIII (documento de 1219) contaba xa con dous elementos típicos dunha boa cidade medieval: un recinto fortificado con murallas castrexas, que se poderían mellorar co tempo, e un campo ó pé delas que era un cruce de vellos camiños, susceptible de se converter doadamente en campo de feira, indispensable para que campesiños, mercaderes e artesáns venderan e mercaran os seus produtos.

Esta premisa tipicamente medieval (cidade máis campo de feira) define desde hai case oito séculos a vida socioeconómica de Betanzos e en boa maneira tamén a da súa comarca. A feira do día primeiro de cada mes, que xa data do s. XIII, xunto coa posterior do dezaseis (polo menos desde os anos 70 do século pasado), máis os mer-

cados dos martes, xoves e sábados, son o latexo dun espazo comunitario, O CAMPO, que en moitos aspectos foi e é o corazón da cidade.

Tódalas reformas urbanísticas que sufriu, os cambios de nome, etc. non conseguiron modificar esencialmente a súa función principal. A importancia do Campo para nós é tanta que non admite comparación con ningunha outra praza das que coñecemos en cidades próximas. Por exemplo, a de María Pita da Coruña da marco ó Concello, acolle festas, manifestacións políticas, etc., pero a súa existencia é moi recente e obedece a un proxecto urbanístico historicista que non tivo en conta elementos anteriores desa zona, como murallas, etc. En fin, María Pita estivo recentemente pechada por obras moito tempo e á cidade non lle pasou nada: ¿ocurriría o mesmo no noso caso en Betanzos?

Históricamente as modificacións que experimentou O Campo só supuxeron a creación paulatina dun entorno urbanizado nese espazo de máxima actividade, cos complementos estéticos conseguintes. Xa desde o s. XVI existía alí a capela de San Roque, pero probablemente máis no centro da praza, ó lado do camiño que cruzaba cara o Sul (o de Santiago). Isto dedúcese da escritura de fundación do Hospital de San Antonio de 1674, tal como apunta na súa tese Carlos Fernández Fernández.

Nese século, no flanco Este empezaría a construírse o mosteiro e igrexa de Santo Domingo, construción que remataría a principios do s. XVIII. Na segunda metade do XVII construíuse o Hospital de San Antonio e para iso houbo que cortar os carballeiros que alí había e trasladar a pesa de gran e faríña que debía estar nunha casa ou caseta de menor importancia. A veira dela tamén desapareceu, polo mesmo motivo, un pequeno "hospital" ou mellor hospedería, atendido por un irmán da Orde de San Xoán de Deus.

A segunda metade do século XVIII marca outros cambios fundamentais na fisonomía desta praza. Destaca a construción do Edificio Arquivo do Antigo Reino de Galicia, o primeiro construído en España especificamente para tal obxecto. Seguiu o alfinamento da primitiva fachada do Hospital de San Antonio (a que dá ó Campo). Construíuse tamén o fermoso Colexio de Orfas e a nova Capela de San Roque na ubicación que xa coñecemos.

Moi probablemente daten así mesmo deste tempo os primeiros soportais de arco de cantería que flanqueaban a daquela chamada Rúa dos Ferradores, por estar varios destes artesáns instalados alí, á veira da carretera de Castela. Estes soportais deberon rematarse ó longo do s. XIX, sendo os derradeiros os da casa (de estilo historicista segundo imperio) dos irmáns García Naveira, que se estaba a construír no 1897. Sostituíron outros máis tradicionais, semellantes ós da Fonte de Unta e responderon, sen dúbida, ó intento de facer do Campo da Feira unha Praza Maior (así se define nos documentos de mediados do s. XIX), semellante á Praza Maior de Madrid, que foi referencia para un sinfín delas en toda España e América.

Paralelamente, paviméntase no 1845-46, chegando desde aquela ata nós as famosas aceras das "viúdas" ou o "paseo" dos "melancólicos" (éste por diante das escaleiras de Santo Domingo). Estas aceras de cantería confluían xa nun punto destinado ó que sería no 1866 a Fonte de Diana traída de París. Isto e máis as árbores ornamentais e os cantóns Grande e Pequeno, debuxarían case definitivamente ata hoxe a especial xeografía do noso Campo.

Virán logo, a comenzo deste século, complementos estético-funcionais de tipo historicista (farolas) ou modernistas (verxa e farolas da Porta da Vila).

Un elemento fundamental da praza desde comenzo deste século será o palco da música (o actual data de 1927-28), ligado á Banda Municipal. Precisamente agora volve ter sentido co renacemento musical que está a experimentala cidade.

A estatua dos irmáns García Naveira que se trouxo do Pasatempo e se instalou no 1983 é o contrapunto visual do Palco e da Fonte.

En canto ós nomes que esta praza tivo, hai que dicir que sempre (aínda hoxe) foi "O Campo" para a xente: ese é o nome que permanece como simplificación de "Campo da Feira". Pero coa chegada dos liberais á política española no século XIX e as conseguintes loitas entre os diferentes partidos (absolutistas contra liberais e, dentro destes, conservadores contra progresistas), os acontecementos políticos teñen reflexo nos nomes das nosas tradicionais rúas e prazas.

É así como ó Campo se lle chama "Campo de Agar" no trienio liberal (1820-23), en honor de Don Pedro Agar y Bustillo, Presidente da Xunta Suprema de Galicia no 1820. Despois volve ó nome de sempre, para cambiarse a "Plaza de Cassola" no 1888, coa pretensión de que Don Manuel Cassola y Fernández, naquel tempo Ministro da Guerra, fixese que o exército voltara a se instalar en Betanzos. Máis tarde, no 1897, púxoselle "Plaza de Arines", logo da morte de Don Juan Arines Montenegro, notario e xefe dos conservadores de Cánovas na cidade. Por último, os nomes de persoeiros políticos, xa do pasado e, polo tanto, sen peso real, son substituídos arredor de 1920-1923 polos dos benefactores Irmáns García Naveira, que chegan ata nós.

En fin, o noso Campo está vivo e o tempo dirá que cambios experimentará. Só queda esperar que estean marcados pola sabiduría e a prudencia, posto que se trata dun espazo esencial, definidor da nosa maneira de ser e de vivir.